

АНАЛІТИЧНА ЗАПИСКА

про основні тенденції зміни значень показників, що застосовуються для розрахунку індексу регіонального людського розвитку

Хмельницька обласна державна адміністрація

Довге та здорове життя

Тривалість життя – це демографічний показник, який свідчить про середню кількість років майбутнього життя людини. Зазвичай вказується очікувана тривалість життя при народженні, тобто у віці 0 років. Показник тривалості життя дуже інерційний і з роками змінюється мало.

Тривалість життя в Україні зросла (71,37-71,37-71,38-71,68-71,98), але все ще лишається найнижчою в Європі: відповідно 71,37 років у 2013 році та 71,98 років у 2017 році.

Показник області на протязі останніх 5 років був дещо вищим показника в Україні (71,88-71,73-71,77-72,31-72,18) і мала місце, хоча і незначна, тенденція до його збільшення: 2014 рік – 71,73 роки і 2017 рік – 72,18 років.

Показник очікуваної тривалості життя вираховується на базі вікової смертності. Тобто, значно впливає на показник дитяча смертність, потім смертність у працездатному віці і так далі. Дитяча смертність в області має тенденцію до зменшення і це позитивно впливає на середню тривалість життя.

Згідно з дослідженнями, медична система впливає на здоров'я населення та середню тривалість життя лише на 10-15%. На середню тривалість життя в основному впливають соціально-економічні фактори; фактори поведінки (харчування, ставлення до власного здоров'я); значна поширеність хронічних хвороб серед дорослого населення; зловживання алкоголем та тютюновими виробами; збільшення кількості населення старшого віку і зменшення молодшого віку. Тобто основними причинами низької тривалості життя та високої смертності саме у молодому віці є недбале ставлення до власного здоров'я та згубні звички.

Для покращення показника середньої тривалості життя необхідно активно проводити просвітницьку роботу різними галузями та за різними напрямками: пропаганда здорового способу життя; зменшення вживання алкоголю та тютюнових виробів; збільшення рухової активності населення; розвиток профілактичної медицини; формування у населення свідомого ставлення до збереження власного здоров'я; забезпечення економічної стабільності у країні.

Загальний коефіцієнт приросту (скорочення), чисельності населення на 1000 осіб наявного населення, проміле

Демографічна ситуація протягом останніх років є однією з найбільш гострих соціальних проблем в Україні та області, зокрема, і характеризується високим рівнем смертності та низьким рівнем народжуваності, що призводить до від'ємного приросту (убутку) населення: Україна за останні 5 років убуток 2,8-3,4-3,4-4,0-3,5, область 5,3-4,4-5,3-7,1-8,5. Негативні тенденції у динаміці народжуваності та смертності, призвели до значного погіршення узагальнюючих показників природного руху і відтворення населення. Якщо у 2013 році в області скорочення чисельності населення становило мінус 5,3 на

1000 осіб наявного населення, то у 2017 році цей показник вже становив мінус 8,5.

В області в основному на показник скорочення населення вплинуло різке зниження показника народжуваності: у 2013 році показник народжуваності становив 11,1 на 1000 народжених живими, у 2014 році – 11,2, 2017 році – 9,0. Якщо у 2014 році народилася 14 631 дитина, то у 2017 році – 11 483, тобто на 3148 дітей менше. Рівень народжуваності в області слід оцінити як вкрай низький: вона компенсує смертність лише на 58,7%, тобто відтворення населення забезпечується лише на половину.

Показник смертності залишається високим, однак з незначною тенденцією до зниження: 2013 рік – 15,7 на 1000 наявного населення, 2017 рік – 15,26.

Погіршується вікова структура населення у бік постаріння. Якщо у 2008 році у структурі населення діти 0-17 років включно становили 19,22%, то станом на 01.01.2018 року 18,65%. Частка працездатного населення за цей період зменшилась з 58,14% до 55,71%. Відповідно населення старше працездатного віку збільшилась з 25,4% до 27,46%.

Зміна вікової структури визначає високий рівень захворюваності патологією, пов'язаної з віком. До найбільш поширених хвороб, провідним фактором ризику яких є літній вік, відносяться злоякісні новоутворення, ішемічна хвороба серця, цереброваскулярні хвороби, високий рівень яких не дає змоги зменшити загальний показник смертності населення.

Для покращення показника необхідним є: збільшення показника середньої очікуваної тривалості життя; збільшення показника народжуваності; зменшення смертності населення.

Коефіцієнт смертності від навмисного самоушкодження, на 100 000 осіб населення в Україні за останні 5 років становив 20,6-18,4-18,8-17,4-16,5, в області 20,2-22,1-18,7-20,2-20,9.

Останнім часом, кількість самогубств повільно, але зростає. Незначне зниження кількості суїцидів відмічалось в області лише у 2015 році і становило 18,7 на 100 тис. нас.. У 2016 році показник зріс до 20,2, у 2017 році – до 20,9. Вчинення людьми самогубств знаходяться в тісному зв'язку з соціально-економічними проблемами суспільства. Залежно від статті суїцидентів чоловіки становлять біля 75%, жінки – біля 25%, тобто співвідношення між ними становить 3:1 і чоловіки більш схильні до суїцидів. В основному це пов'язано з неспроможністю утримувати сім'ю, неможливістю подолання існуючих перепон, зловживанням алкоголем, наркотиками тощо.

Щодо віку за даними досліджень обласного бюро судово-медичної експертизи найвищий рівень суїцидів відбувається у віці 19-43 років (40,5% від усіх). На II місці населення у віці 44-65 років (35,5%), на III – старше 65 років (20,3%). У віці 0-18 років (діти) відбувається біля 3,4% самогубств. Така вікова структура може бути пов'язана з економічним розвитком країни, неможливістю реалізувати себе у молодих осіб і різним світобаченням, труднощами адаптації до життя у людей похилого віку. Значимим є також рівень безробіття населення працездатного віку.

Необхідним є розвиток системи популяризації психічного здоров'я та профілактики психічних розладів за рахунок проведення заходів, що

спрямовані на зміцнення інституту сім'ї, підвищення психологічної компетентності педагогів, батьків або осіб, що їх замінюють, з питань збереження психічного здоров'я дітей та дорослих; здійснення психологами моніторингу ознак, тенденцій, ризиків суїцидальної поведінки та проведення корекційно-відновлювальної роботи з підтримки психоемоційного здоров'я населення.

Добробут та гідні умови праці

Отримані місцевими бюджетами доходи позитивно вплинули на збільшення *обсягів видатків місцевих бюджетів*, як поточних так і капітальних.

Видатки місцевих бюджетів області за 2017 рік становили 15884,4 млн.грн. і зросли до 2016 року на 40,6% або на 4589,8 млн. грн., з них за рахунок росту видатків по галузях бюджетної сфери:

- освіта видатки становили 4587,3 млн. грн. і зросли на 46,0%;
- охорона здоров'я – 2645,4 млн. грн., зросли на 32,2%;
- культура і мистецтво – 534,4 млн. грн., зросли на 29,9%;
- соціальний захист та соціальне забезпечення – 5483,6 млн. грн., зросли на – 41,3%;
- фізична культура і спорт – 110,2 млн. грн., зріст 60,2%.

У структурі видатків найбільш значною є частка видатків на фінансування галузей соціально-культурної сфери – 88,4% або 14041,9 млн. гривень.

Бюджетна децентралізація змінила підходи у формуванні дохідної частини місцевих бюджетів, у результаті чого органи місцевого самоврядування отримали як додаткові фінансові ресурси, так і більшу можливість у маневруванні бюджетними коштами.

Так, капітальні видатки місцевих бюджетів області в 2017 році становили 1514,1 млн.грн., що на 340,1 млн.грн. або на 29,0% більше 2016 року. Це фінансування капітального ремонту житлового фонду, об'єктів благоустрою, дорожнього господарства, вуличного освітлення, водопровідно-каналізаційного господарства тощо.

Отримані місцевими бюджетами доходи спрямовано на:

- виплату заробітної плати працівникам бюджетних установ, виплату стипендій. У 2017 році такі видатки склали 4545,3 млн.грн. і зросли до 2016 року на 15,7% або на 597,0 млн.грн.; оплату енергоносіїв та комунальних послуг, які споживаються бюджетними установами;
- фінансування видатків області на виплату допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам, дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, які утримуються в дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях;
- фінансування видатків області на виплату пільг та житлових субсидій на оплату житлово-комунальних послуг, придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу;
- фінансування інших видатків, необхідних для виконання бюджетними установами своїх функцій та пріоритетних програм.

Рівень середньої заробітної плати по області становив:

у 2013 році – 2641 грн., що у 2,29 раза більше у порівнянні до рівня мінімальної заробітної плати;

у 2014 році – 2834 грн., що у 2,36 раза більше у порівнянні до рівня мінімальної заробітної плати;

у 2015 році – 3371 грн., що у 2,65 раза більше у порівнянні до рівня мінімальної заробітної плати;

у 2016 році – 4043 грн., що у 2,81 раза більше у порівнянні до рівня мінімальної заробітної плати;

у 2017 році – 5938 грн., що у 1,86 раза більше у порівнянні до рівня мінімальної заробітної плати.

У зв'язку із збільшенням розміру мінімальної заробітної плати у 2017 році показник відношення середньої заробітної плати до мінімальної у порівнянні до 2013 року зменшився на 0,43 раза.

З метою підняття рівня заробітної плати в області проводять:

моніторинг показників заробітної плати та своєчасності її виплати працівникам підприємств, установ, організацій всіх форм власності, а також фізичних осіб-підприємців;

інформаційно-роз'яснювальну роботу з питань законодавства про працю, зокрема виплати працівникам не менше мінімального рівня та забезпечення їх повною зайнятістю.

Відповідно до розпорядження голови ОДА від 26 січня 2018 року №147/2018-р «Про виконання вимог законодавства щодо забезпечення мінімальної заробітної плати в області» головам райдержадміністрацій, міським (міст обласного значення) головам, керівникам інших органів місцевого самоврядування доручено вживати заходи для недопущення виплати заробітної плати працюючому населенню менше передбаченого законодавством рівня.

Показник *«Рівень працевлаштування зареєстрованих безробітних»* починаючи з 2013 року знизився з 38,5% до 33,6 % у 2015-2016 роках. У 2017 році рівень працевлаштування становив 36,3% та зріс на 2,7 відсоткових пункти у порівнянні до 2016 року.

Основними причинами зазначеної динаміки рівня працевлаштування зареєстрованих безробітних є коливання у попиті та пропозиції робочої сили на ринку праці. Зокрема, звуження сфери прикладання праці призвело до зменшення кількості вакансій заявлених роботодавцями до служби зайнятості. У 2013 році наявними були 31,6 тис. вакансій, у 2014 році – 23,3 тис. (зменшення на 26,4%), у 2015 році - 20,4 тис. (на 12,2% менше у порівнянні з 2014 роком). Починаючи з 2016 року кількість вакансій зросла до 21,6 тис., а у 2017 році – до 27,2 тис., що позитивно вплинуло на можливості безробітних у працевлаштуванні.

Також встановлено, що проблемою в області залишається значний професійно-кваліфікаційний дисбаланс на ринку праці.

За видами економічної діяльності: серед зареєстрованих безробітних кожний третій раніше був зайнятий у сільському, лісовому та рибному господарстві; 15% – у переробній промисловості; 13% – у державному управлінні, обороні, обов'язковому соціальному страхуванні; 12% - у торгівлі

та ремонті. При цьому, більшість вакансій налічується на підприємствах переробної промисловості (28%), торгівлі та ремонту автотранспорту (26%) та на транспорті (12%).

За професійними групами, найбільше претендентів на одну вакансію – серед кваліфікованих робітників сільського та лісового господарств (157 осіб), законодавців, керівників, менеджерів (40 осіб), а найменше – серед кваліфікованих робітників з інструментом (4 особи).

Знижується мотивація безробітних до працевлаштування через низький рівень оплати праці на заявлених вакансіях. Так, середній розмір оплати праці в розрахунку на вакансію у 2017 році становив 3735 грн. Мінімальна заробітна плата запропонована у 36% заявлених до служби зайнятості вакансій, від мінімальної до середньої заробітної плати по області – у 59,8% вакансій, лише у 4,2% вакансій розмір зарплати перевищував середню по області.

Крім того, працевлаштування безробітних громадян ускладнюється в наслідок наявності високого рівня тіньового ринку у всіх сферах економіки, незареєстрованих форм зайнятості, неофіційних і неврахованих виплат заробітної плати.

З метою підвищення мотивації безробітних громадян до праці та прискорення їх працевлаштування обласною службою зайнятості здійснюється системна робота щодо залучення безробітних громадян до різноманітних програм сприяння зайнятості та вивчення поточних кадрових потреб роботодавців.

Для підвищення конкурентоспроможності, зменшення дисбалансу між попитом та пропозицією робочої сили організовано професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації для 5,0 тис. безробітних, з яких 99,4% проходили навчання під конкретні робочі місця.

Для забезпечення додаткового стимулювання до праці та з метою матеріальної підтримки 4,8 тис. осіб залучено до виконання громадських робіт в інтересах громад та інших робіт тимчасового характеру.

Надано 193,5 тис профорієнтаційних послуг 38,7 тис. безробітним. Для них проводяться різноманітні інформаційні та профорієнтаційні заходи, а саме: групові профконсультації, тренінги, семінари з загальних питань зайнятості населення та стану ринку праці, техніки пошуку роботи, орієнтації на підприємницьку діяльність, професійне навчання, громадські та інші роботи тимчасового характеру, з основ організації сільського туризму, з правових знань, гендерних питань, щодо запобігання нелегальній трудовій міграції та торгівлі людьми, особливостей зайнятості жінок, молоді, індивідуальні консультації із застосуванням профдіагностичного обстеження. Індивідуальні та групові профконсультації із застосуванням профдіагностичного обстеження покликані допомогати у професійному самовизначенні, виборі сфери діяльності або професії.

Вживаються заходи сприяння працевлаштуванню з урахуванням балансу інтересів роботодавців і громадян, які шукають роботу. Зокрема, запроваджено у діяльність служби зайнятості елементи кейс-менеджменту та профілювання безробітних, які дозволяють виявляти безробітних з високим ступенем ризику тривалого безробіття. Реалізується індивідуальний супровід окремих категорій

безробітних, в т.ч. осіб з інвалідністю, безробітних з числа звільнених з військової служби після участі в антитерористичній операції. Організація професійного навчання зареєстрованих безробітних здійснюється під конкретне замовлення роботодавців. Надаються інформаційні та консультаційні послуги населенню в об'єднаних територіальних громадах. Проводиться робота щодо стимулювання заінтересованості роботодавців у працевлаштуванні безробітних на нові робочі місця шляхом здійснення компенсації витрат на сплату єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Освіта

Чистий показник охоплення дошкільними навчальними закладами дітей віком три - п'ять років, відсотків до загальної кількості дітей такого віку

В області у 2017 році закладами дошкільної освіти охоплено 95,7 % дітей віком три - п'ять років, що на 0,4 % більше, ніж у 2016 році.

Позитивна динаміка показника пов'язана із створенням у 2017 році 440 додаткових місць для дітей дошкільного віку: відкрито у пристосованих приміщеннях 4 дошкільних навчальних заклади (у тому числі 2 приватних та 1 у складі навчально-виховного комплексу) добудовано -1, реконструйовано - 4; відкрито 8 додаткових груп у функціонуючих закладах.

Головою Хмельницької обласної державної адміністрації затверджено план створення додаткових місць для дітей дошкільного віку з метою забезпечення місцями у дошкільних навчальних закладах усіх дітей, які потребують здобуття дошкільної освіти. Відповідно до зазначеного плану в області до 2020 року передбачається створити 2311 додаткових місць.

Кабінетом Міністрів України видано розпорядження від 6 грудня 2017 року № 871-р «Про затвердження плану дій на 2017-2019 роки поетапного створення додаткових місць у закладах освіти для дітей дошкільного віку».

Кількість випускників вищих навчальних закладів I - IV рівня акредитації, відсотків до загальної кількості населення у віці 25 - 70 років

Кількість випускників закладів вищої освіти I-IV рівнів акредитації становить: 2015 рік – 8978 осіб, 2016 рік – 8854 особи, 2017 рік – 8094 особи, 2018 рік – 6668 осіб.

Заступник директора
Департаменту економічного
розвитку, промисловості та
інфраструктури
облдержадміністрації

А.Польовик